

Dumitru Sandu
Universitatea București

Materialul este consacrat analizei comparative a două dintre scalele folosite în literatura română de specialitate pentru măsurarea sărăciei comunitare la nivel de sat. Discuția este purtată în special asupra grilei de identificare a unui sat sărac, elaborată și adoptată în cadrul Fondului Român de Dezvoltare Socială. Analiza evidențiază faptul că grila propusă de FRDS a contribuit efectiv la selectarea unor sate sărace în procesul de acordare a granturilor. Genul de sărăcie spre care focalizează atenția grila FRDS este în special cel care derivă din combinații diferite de distanțe (față de centrul comunei, față de cel mai apropiat oraș, în raport cu drumurile modernizate, capitala județului etc.). Valențele grilei sunt analizate sub aspectul capacității ei de a identifica stările de sărăcie comunitară în condiții de relief diferite. Prin comparare cu o altă măsură a dezvoltării comunitare (LEVEL98), elaborată din perspectiva capitalului comunitar, grila se dovedește a avea o capacitate redusă de discriminare a sărăciei comunitare în condiții diferite de relief. Ultimul subcapitol al studiului aduce în discuție relația dintre sărăcia comunitară și cea la nivel de gospodărie. Este relevat rolul semnificativ al sărăciei comunitare în condiționarea celei la nivel de gospodărie. În plus este evidențiat faptul că structurile cauzale diferă puternic funcție de forma de consum (alimentar din surse de piață, alimentar din producție agricolă proprie și nealimentar).

Dacă satul este tipic pentru ceea ce descriu datele incluse în acest material, atunci răspunsul cel mai scurt la întrebarea din titlu este simplu: „se ajunge greu”. Greu pentru că satul este, cel mai probabil, la distanță mare de un oraș adevărat, rătăcit printre poteci și drumuri nemodernizate, fără legături cu lumea prin autobuze, trenuri sau telefoane, plasat cel mai probabil nu numai la capăt de drum dar și la margine de județ. Și chiar dacă treci de obstacolul drumurilor sau absenței de drumuri, tot rămân probleme pentru că odată ajuns în sat începi să te întrebi dacă nu cumva ai greșit drumul. Din lumea semnelor de drum intri în cea a semnelor de locuire.

Ce anume certifică sărăcia reală: discuțiile de pe banca din fața casei sau de la primărie sau de la cârciumă? Cum arată casa văzută de la drum sau ceea ce gospodina pune pe masă? Și casa în sine indică sărăcie dacă zidurile ei sunt din chirpici sau paiantă? Probabil că da, dar oamenii construiesc de obicei cu ceea ce au, diferit la câmpie, la deal sau la munte. Și dacă afli de la primărie sau de la biserică informația că în sat nu a mai fost un deces de copil de multă vreme, ce înseamnă? Desigur, este un semn de bine în ordine umană dar în ordine socială nu spune nimic dacă în sat nu a mai fost o naștere de iarăși multă vreme. După ce vezi drumuri proaste și case vălurite de

---

¹ Studiu elaborat în cadrul programului de cercetare C8/CNCSIS/Universitatea București „Rolul capitalului uman social în dezvoltarea regională în România” COMREG (coord. D. Sandu).

uitare dar afli de la oameni opinii contradictorii de la „rău, foarte rău” până la „e greu, dar ne descurcăm”, ce concluzie tragi? Este clar că sărăcia individuală ca și cea comunitară este o realitate în care liniile de forță nu sunt date numai de resurse ci și de semne, simboluri sociale. Cifrele în sine sunt de multe ori înșelătoare. Ele vorbesc numai dacă le pui în context și le reduci în ultimă instanță la comportamente, gânduri și sentimente umane.

Obiective

Scopul prezentului studiu este de a trece dincolo de metafora și a ne apropia mai mult de descrierea drumului sociologic pentru a ajunge , a reuși să identificăm, un sat sărac.

Abordarea este una preponderent cantitativă, pornind de la fișiere de date la nivel de sat. Punerea lor în relație va încerca să suplinească absența unor informații calitative. Desigur , acestea din urmă sunt și sunt necesare și sper ca o posibilă dezbateră pe tema propusă să le aducă la suprafață în mai mare măsură.

Sărăcia comunitară reprezintă o stare socială caracterizată prin probabilitate mare de consum redus la nivelul populației care compune comunitatea. Poate fi vorba de consum public sau privat, de bunuri publice sau private. Întrebările referitoare la „ce înseamnă un sat sărac”, cum se măsoară nivelul de sărăcie comunitară în astfel de cazuri se pun tot mai frecvent în contextul proliferării politicilor sociale care au ca scop combaterea sărăciei nu numai la nivel de persoană sau gospodărie ci și la nivel de comunitate. Tot mai multe proiecte de tip guvernamental sau neguvernamental au ca țintă satele sărace. În acest context, răspunsul sociologilor la setul de întrebări anterior formulate începe să aibă tot mai mult nu numai o relevanță metodologică-științifică ci și

una practică, de fundamentare eficientă a politicilor sociale.

O semnificativă parte din cercetarea sociologică românească este deja implicată în analiza tematicii asociate cu bunăstarea/sărăcia de tip familial sau comunitar. Un rol important în proliferarea literaturii autohtone consacrate domeniului l-au avut proiectele Băncii Mondiale desfășurate în colaborare cu parteneri locali. În seria instituțiilor de combatere a sărăciei la nivel comunitar, un profil puternic marcat apare la nivelul Fondului Român de Dezvoltare Socială FRDS² (fundamentat prin legea 129/1998). Fondul acordă, prioritar, granturi comunităților rurale sărace pentru mica infrastructură rurală, servicii sociale și activități generatoare de venituri. Legea 129 și manualul operațional al Fondului³ specifică detaliile legate de mecanismele prin care satele sărace pot obține granturile. În esență este vorba de respectarea principiilor de mobilizare a capitalului social local pentru a propune proiecte care intră în competiție la nivelul Fondului.

În cadrul prezentului articol mă voi referi în primul rând la grila pe care FRDS o folosește pentru identificarea satelor sărace ca exemplu de instrument cu grad maxim de structurare , și de un imens impact social. Compararea acesteia cu alte instrumente de măsurare a sărăciei comunitare nu poate fi decât utilă pentru conștientizarea limitelor și virtuților specifice pentru diferitele instrumente cu care se lucrează în programele sociale aplicate în România și , de asemenea, în

² Pentru o încadrare a FRDS în seria instituțiilor de tip „fond de dezvoltare socială” sau „fond de investiție socială”, dezvoltate după o filozofie a Băncii Mondiale, vezi, spre exemplu, Anthony Bigio, *Social Funds and Reaching the Poor. Experiences and Future Directions*, EDI learning resources series., The World Bank, Washington DC, 1998

³ Vezi <http://frds.org.ro/>.

cercetări de tip academic interesate de dezvoltarea locală. Vor fi evidențiate implicații ale modului de evaluare a sărăciei satelor pentru orientarea proceselor de facilitare a difuzării proiectelor de grant sau de dezvoltare de tip FRDS.

O ultimă parte a analizei aprofundează, cu ajutorul unor modele de regresie multiplă sau cu ecuații structurale, relațiile complexe dintre sărăcia comunitară și cea de la nivelul gospodăriei.

Grila FRDS pentru identificarea satelor sărace

Inițial, pentru primele runde de selectare a proiectelor, Fondul a lucrat, în primele runde de selectare a proiectelor, cu o grilă considerând, la modul convențional (dar și în funcție de resursele financiare de care dispunea), că un sat este sărac dacă satisface cel puțin patru din 10 criterii⁴, operând ulterior cu o grilă mai suplă, de 3 din 8 criterii (vezi caseta 1). Grila actuală, cea care operează cu numai opt criterii a fost realizată prin renunțarea la patru itemi de sărăcie comunitară (mortalitate infantilă, pondere vârstnici, număr de aparate TV și număr de autoturisme proprietate personală), a

adăugat doi (referitori la sectorul economic privat și la transportul public) și a adus specificări pentru unii dintre indicatorii menținuți din vechea grilă. Deoarece valorile pentru indicatorii de sărăcie nu există, la nivel de sat, în statistici oficiale, completarea datelor pentru aplicarea grilei se face de către localnici, de către membri ai grupului de inițiativă care propune proiectul la FRDS. În consecință, în varianta II a grilei, sociologii care au fundamentat-o au propus eliminarea criteriilor care erau asociate frecvent cu erori de raportare de către comunități dar și cu ambiguități marcate de interpretare.

Din cele opt criterii ale grilei actuale, cinci sunt explicit corelate cu distanța ca factor de accesibilitate la diferite servicii comunitare. În mod particular contează distanța față de cel mai apropiat oraș de cel puțin 50 mii locuitori (criteriile 4,5,6). Rezultă că sărăcia estimată prin grila FRDS este una asociată preponderent cu accesibilitatea la bunuri și servicii publice (electricitate, servicii de sănătate, servicii școlare, servicii de transport și comunicare, servicii comerciale). Deși nu se înregistrează decât distanța până la cel mai apropiat oraș, este foarte probabil că în spatele valorilor pe care le au acești indicatori se află încă alte două tipuri de distanțe: de la majoritatea gospodăriilor din sat la locul unde funcționează instituția sau serviciul de referință și distanța de la satul în cauză la cel care este centru de comună.

⁴ Fundamentarea inițială a metodologiei de identificare a unui sat sărac printr-un set de criterii a fost făcută de către o echipă complexă, coordonată de Ana-Maria Sandi (coord. program din partea Băncii Mondiale) (Despina Pascal, Maria Șandor, Cristina Vladu, Mariana Moarcăș și, ca sociologi, Alfred Bulai și subsemnatul). Practic, la grila de sărăcie a satului s-a ajuns după ce au fost efectuate multiple analize, cu datele statistice disponibile, pentru a măsura sărăcia/dezvoltarea la nivel de județ și comună (a rezultat un indice al dezvoltării comunei COMDEV, care a lucrat destul de bine în relație cu alți indicatori.), vezi D. Sandu, *Community poverty and disadvantaged groups. Study upon poverty targeting mechanisms of Romania Social Development Fund*, WB, București, January 1998 și D.Sandu, *Community poverty in Romania rural areas Foundation for poverty alleviation by Romania Social Development Fund*, WB, București, February, 1998.

Caseta 1. Grila FRDS pentru identificarea satelor sărace

Varianta I

Un sat este sărac dacă satisface cel puțin patru din următoarele 10 criterii:

1. „Nu există acces normal la o sursă de apă sigură (nu există apă în sat, iar pentru mai mult de 50 % din locuitori accesul la apă potabilă se face cu dificultate).
2. Peste 60 % din case nu au electricitate.
3. Peste 50 % dintre copiii de vârstă școlară au nevoie de mai bine de o oră pentru a ajunge la școală cu mijloacele de transport obișnuite.
4. Pentru a ajunge la un doctor cu mijloacele de transport obișnuite, majoritatea locuitorilor au nevoie de mai bine de două ore.
5. Satul se găsește la o distanță de peste 30 km de oraș, de care nu este legat nici prin cale ferată, nici printr-o cursă rutieră.
6. Rata mortalității infantile în sat a fost de peste 50 la mie în perioada 1995-1998.
7. Mai mult de 30 % din populația sa depășește vârsta de 60 ani.
8. Numărul aparatelor TV la sută de locuitori este mai mic de 4.
9. Nu există telefon în sat.
10. Sub 2 % din gospodării posedă automobil proprietate personală.”

Varianta II⁵

Un sat este sărac dacă satisface cel puțin trei dintre următoarele 8 criterii:

1. „Mai puțin de 50% din gospodării au acces la apă potabilă în curte sau la poartă.
2. Mai mult de 60% din gospodării nu sunt conectate la rețeaua de electricitate.
3. Mai mult de 50% din copiii din clasele I-IV și/sau V-VIII fac mai mult de o oră până la școală folosind mijlocul de transport obișnuit.
4. Pentru a ajunge la un doctor majoritatea locuitorilor au nevoie de mai mult de două ore.
5. Distanța față de cel mai apropiat oraș cu mai mult de 50.000 locuitori este mai mare de 25 km.
6. Nu există nici un mijloc de transport în comun (privat sau de stat) care să treacă cel puțin o dată pe zi prin sat sau care are stație la o distanță mai mică de 2 km de sat.
7. Mai puțin de 5% din gospodării au telefon funcțional.
8. Singurii agenți economici din sat activează în domeniul comerțului sau alimentației publice.”

Sursa: Manualele de operare ale FRDS, diferite variante.

⁵ Pentru construirea variantei II, o contribuție foarte importantă au avut Manuela Stănculescu, Ionica Berevoescu, Claudiu Tufiș, „Critique and Development of village targeting methodology”, în D. Sandu (coord) *The villages of Romania: development, poverty and social capital. Updating targeting for RSDf, WB*, București, March 2000.

Pentru autorii grilei, sărăcia satului apare , deci, ca fiind, predominant un fenomen de slabă dezvoltare instituțională locală și de relativă izolare (intrasătească, intracomunală și intraregională, în raport cu orașul). La nivel local, în comunitățile care au formulat cereri la FRDS, criteriile cu care operează Fondul au o receptare predominant bună⁶. Cu toate acestea, o serie întregă de județe cunoscute ca sărace, în special cele din Câmpia Română, au o prezență relativ redusă sub aspectul cererilor formulate pentru granturi FRDS. De unde derivă această situație, plus inegalitatea foarte mare între județe sub aspectul numărului de sate care ajung să formuleze cereri de grant? În astfel de diferențieri joacă o multitudine de factori: numărul de sate din județ, numărul de sate sărace, capacitatea comunitară de auto-organizare, efecte de difuziune spontană a informației despre oportunitățile FRDS, gradul de implicare a instituțiilor locale și județene în desfășurarea procesului, intervenția facilitatorilor de la Fond sau a celor care vin din partea altor instituții etc⁷. Dincolo de aceștia, o influență semnificativă pare să aibă însă și modul în care a fost proiectată grila de identificare a satelor sărace. Particularitățile de localizare a satelor care au formulat cereri la Fond ne pot permite o evaluare corectă a funcționalității efective a acestui instrument de diagnoză socială⁸.

⁶ Bogdan Voicu, Adrian Dan, Mălina Voicu, Monica Șerban (January 2002) *Assessing the causes of county disparities in RSDP projects proposals. A Report to the Romanian Social Development Fund, RIQL, Bucharest.*

⁷ Pentru o excelentă analiză a acestor factori, vezi Bogdan Voicu, Adrian Dan, Mălina Voicu, Monica Șerban op.cit, 2002.

⁸ Fișierul de bază pe care desfășurăm analiza în continuare cuprinde 1281 de sate care au depus la FRDS 1604 proiecte de grant. Accesul la aceste date mi-a fost facilitat prin amabilitatea doamnei directoare Liliana Vasilescu și a domnului Alexandru Trică, șeful compartimentului de sistem informațional din Fond. Modul de prelucrare, integrarea fișierului respectiv în baza de date COMREG pe care am elaborat-o la nivel

Cum sunt satele sărace în varianta evaluării prin grilă

Datele disponibile pentru comparația între satele care sunt considerate ca sărace prin aplicarea grilei FRDS și restul satelor României⁹ indică , în mod convingător, clar, ca grila FRDS „lucrează”, duce la identificarea unor sate care sunt realmente mai puțin dezvoltate sau mai sărace decât restul satelor țării (Tabel 1).

Cererile care sosesc la Fond vin , majoritar, din sate cu populație mai redusă decât media națională, localizate mai departe de orașe. Infrastructura satelor identificate ca sărace prin grilă FRDS este mai săracă decât în restul comunităților – au mai puțin locuințe cu apă curentă, mai multe locuințe construite din chirpici sau paiantă. Izolarea satelor sărace este dată nu numai de distanța lor sporită față de orașe ci și prin faptul că tind să fie mai depărtate și în raport cu drumurile europene și cu centrul de județ.

Regăsim în datele tabelului 1 ideea anterior formulată a sărăciei comunitare ca expresie a combinării mai multor distanțe – față de centrul comunei, față de orașul cel mai apropiat, față de orașele mari, față de drumurile moderne, de circulație europeană și , de asemenea, față de centrul județului.

Dintre toate distanțele menționate, cele mai importante sunt cele de la sat la oraș și de la sat la centrul comunei (Tabel 2). Dacă satul este la distanță mare față de un oraș mare și nu este centru de comună atunci probabilitatea ca sărăcia

de sat, în cadrul proiectului menționat al Universității București, îmi aparține, după cum îmi revine și responsabilitatea asociată cu modul de interpretare a datelor. Evaluările cuprinse în material sunt strict personale și nu vizează Fondul sau calitatea mea de fost membru (1998-2002) în Consiliul Director al acestei instituții.

⁹ Analiza are în vedere numai satele din mediul rural, din comune, nu și pe cele care au statut de sate componente ale unor orașe.

comunitară să fie mare este semnificativ mai ridicată decât pentru satele apropiate de oraș care sunt centru de comună.

În pofida faptului ca nivelul de sărăcie a județului în care se află satul a fost considerat drept criteriu important pentru orientarea facilitării, între numărul de criterii de sărăcie pe care le satisface în medie un sat cu grant FRDS și dezvoltarea județului nu apare o legătură semnificativă. De ce?

Factorii care oferă o posibilă explicație sunt, după cum am menționat deja, mai mulți. Prin grila nu se măsoară sărăcia tuturor satelor României ci numai

cea a satelor care au depus cereri de grant la FRDS. Or aceste au intrat într-un proces de contagiune socială, de transmitere a informației pe cale multiplă, prin regularități de vecinătate și de istorie.

Fie pentru ca grila cu care se măsoară sărăcia are anumite deficiențe, fie pentru că facilitatea promovată de Fond și de alți agenți a fost slab asociată cu sărăcia județeană, fie din cauza puternicelor mecanisme de contagiune socială, numărul de sate sărace identificate prin grila FRDS nu pare să fie semnificativ asociat cu nivelul de dezvoltare a județului.

Tabelul 1. Profilul satelor sărace, recunoscute ca atare la nivel FRDS

Indicatori ai nivelului de dezvoltare/sărăcie a satului*	Sate care nu au cereri de grant FRDS	Sate cu cereri de grant FRDS, care satisfac grila de sărăcie**	Total sate
Populația medie a satului, estimare 1998	804,8	712,8	796,4
% medie pe sat de persoane care au peste 60 ani, 1992	26,3	27,1	26,4
Distanța medie de la sat la cel mai apropiat oraș de peste 30 mii locuitori	21,0	24,6	21,3
Populația medie a orașului cel mai apropiat, de peste 30 mii locuitori	138286,8	125479,0	137114,2
pondere medie pe sat a locuințelor cu apa curentă în sistem public sau propriu, 1992	8,1	5,1	7,8
Pondere medie pe sat a locuințelor din pământ/chirpici	38,2	46,8	39,0
Pondere sate în comune apropiate de un drum european	18,9	10,2	18,1
Pondere sate localizate la periferia județului	45,1	51,9	45,7

Indicatori ai nivelului de dezvoltare/sărăcie a satului*	Sate care nu au cereri de grant FRDS	Sate cu cereri de grant FRDS, care satisfac grila de sărăcie**	Total sate
Pondere sate periferice în cadrul comunei	78,4	84,5	78,9
Pondere teren arabil în total teren agricol din sat (medie pe sat)	55,0	52,9	54,8
Copii născuți vii la 1000 femei de 15-49 ani, 1992 (medie pe sat)	1779,7	1911,1	1791,9
LEVEL98 Indice al dezvoltării satului	5,0	-48,2	0,0

*Baza de date COMREG ** asociată cu proiectul de cercetare care stă la baza acestui studiu; Baza de date MIS, FRDS; ***LEVEL98 indice de dezvoltare a satului construit prin agregare factorială (*100), ca variabilă continuă, din 17 indicatori referitori la capitalul uman comunitar, calitatea locuințelor, potențialul demografic al satului, izolarea satului, gradul de modernitate demografică a satului și nivelul de dezvoltare al comunei¹⁰.

Tabelul 2. Predicția numărului de criterii de sărăcie funcție de localizarea satului

Predictori	Coefficienți beta	Nivel de semnificație
Distanța de la sat la cel mai apropiat oraș de peste 30 mii locuitori	0,17	0,00
Sat periferic în cadrul comunei (1 da, 0 nu)	0,08	0,00
Sat localizat la periferia județului (1 da, 0 nu)	-0,01	0,70
Sat localizat în apropiere de drum european (1 da, 0 nu)	0,01	0,73
Populația orașului apropiat	-0,03	0,35
Ponderea terenului arabil în totalul terenului agricol din sat	-0,16	0,00
Indicele dezvoltării județului în care este localizat satul DEVJUD98	-0,05	0,12
R ²	0,06	

¹⁰ Pentru detalii asupra indicelui LEVEL98 vezi Dumitru Sandu, Dezvoltare și sărăcie în satele României, *Sociologie Românească*, 4/1999. Prezentul articol este, în bună măsură, continuare a celui din 1999.

Variabilă dependentă : număr de criterii de sărăcie pe care le satisface satul din care vine cererea de grant GRILA. Dacă proiectul a fost evaluat la teren, se ia numărul de criterii dat de respectiva evaluare iar dacă nu se consideră cele specificate în cerere. În momentul în care în model se introduc variabile suplimentare precum populația satului, caracterul central sau periferic al satului nu mai are o influență semnificativă în ecuația de predicție. Am rulat același model pe două subșantioane – cel format din satele selectate în varianta I a GRILEI și satele pentru care s-a aplicat varianta II a GRILEI. Determinația multiplă este de 5% în primul caz și de 10% în cel de-al doilea. În plus, în modelul II, aferent grilei de 8 criterii, coeficientul de regresie corespunzător predictorului referitor la ponderea de teren agricol, nu mai apare ca fiind semnificativ diferit de 0. După cum vom vedea și din alte analize prezentate în continuare, faptul statistic este indicativ pentru mai buna performanță de măsurare a GRILEI II comparativ cu GRILA I.

Sărăcie comunitară și relief

După cum a rezulta din analizele anterioare, grila de măsurare a sărăciei de sat operează în mod consistent. Satele identificate ca sărace, cu mai multe criterii de sărăcie satisfăcute, sunt prezente în contexte regionale care favorizează sărăcia – distanță mare față de oraș, sat periferic, sate cu număr de locuitori relativ redus, cu infrastructură proastă etc. Surprinzătoare este relație dintre GRILĂ și tipul de relief unde este localizată comunitatea. Satele din zona de câmpie (cu pondere mare de teren arabil în total teren agricol) satisfac, tendențial, un număr mai mic de criterii de sărăcie, indiferent de regiunea istorică. Este, într-adevăr, sărăcia comunitară mai puțin prezentă la câmpie comparativ cu zonele de munte sau de deal? Sau imaginea rezultă pur și simplu din limitele pe care le are GRILA în a măsura sărăcia comunitară funcție de relief? Este foarte probabil că tipul de relație statistică înregistrată indică o deficiență serioasă a GRILEI și nu o realitate socială.

Argumentarea acestui punct de vedere este legată de introducerea în discuție a unei alte măsuri a sărăciei comunitare, dezvoltată pe o bază de date mult mai bogată (indicele LEVEL98 descris la baza tabelului 1). Dacă se iau în seama mult mai multe informații despre

sat iar agregare lor nu se mai face la modul rudimentar prin numărare de criterii ci prin proceduri mai elaborate, atunci paradoxul anterior menționat dispare. Indicele care sintetizează informație în legătură cu diferitele forme de capital comunitar – material, uman, vital și simbolic – indică o relație diferită între sărăcie și forma de relief care dă contextul geografic al vieții satului: localitățile rurale de câmpie apar ca fiind mai sărace decât cele din zonele de deal și de munte (Tabel 3). Singura excepție o constituie regiunile de peste munți unde relația respectivă nu pare să fie una statistic semnificativă.

Datele din tabelul anterior susțin din plin faptul că atât indicele de dezvoltare a satului bazat pe agregarea diferitelor stocuri de capital comunitar cât și indicele simplu de tip numărare GRILĂ, măsoară același aspect al nivelului de sărăcie sau dezvoltare comunitară (corelația între LEVEL98 și GRILĂ este semnificativă, și de sens conform cu așteptările teoretice, pentru toate regiunile).

Altfel spus, GRILA folosită de FRDS pentru identificarea satelor sărace operează eficient, reprezintă o măsură validă a sărăciei comunitare dar este clar deficitară în asociere cu diferențierile geografice.

Ea indică în mod artificial o sărăcie mai redusă la câmpie decât în zonele de deal/munte.

Principalul motiv pentru care GRILA distorsionează rezultatele măsurătorilor în legătură cu forma de relief nu este legat de faptul că distanțele între localități sunt diferite în regimuri diferite de relief.

Ceea ce pare să influențeze hotărâtor capacitatea de măsurare a grilei este faptul că variația materialelor de construcție și e gradului de electrificare este foarte mare de la câmpie la munte.

Tabelul 3. Matrice a corelațiilor între localizarea satului la câmpie și indicatorii de dezvoltare/sărăcie de sat, pe macroregiuni

Regiune		Indice de dezvoltare a satului LEVEL98 *	Indice de sărăcie a satului , varianta GRILĂ	Pondere teren arabil în total teren agricol sat
Moldova	Indice de dezvoltare a satului LEVEL98	1,000	-,146	-,176
	Indice de sărăcie a satului , varianta GRILĂ	-,146	1,000	-,141
	Pondere teren arabil în total teren agricol sat	-,176	-,141	1,000
Muntenia, Dobrogea și Oltenia	Indice de dezvoltare a satului LEVEL98	1,000	-,114	-,377
	Indice de sărăcie a satului , varianta GRILĂ	-,114	1,000	-,194
	Pondere teren arabil în total teren agricol sat	-,377	-,194	1,000
Transilvania Banat Crișana-Maramureș	Indice de dezvoltare a satului LEVEL98	1,000	-,254	(,054)
	Indice de sărăcie a satului , varianta GRILĂ	-,254	1,000	-,174
	Pondere teren arabil în total teren agricol sat	(,054)	-,174	1,000

Numărul de sate cu cereri FRDS incluse în analize au fost de 418 pentru Moldova, 299 pentru regiunile sudice și 523 pentru regiunile de peste munți. Am marcat cu ( ) coeficienții neseemnificativ diferiți de 0 pentru $p=0,05$.

*Vezi nota la tabelul 1.

** GRILA indice al măsurării sărăciei de sat funcție de numărul de criterii din grila FRDS (vezi caseta 1) satisfăcute în cazul comunității respective. Am normalizat cu scorul z numărul de criterii satisfăcute pentru cazul în care grila a avut 10 itemi. Separat am normalizat distribuția pentru cazul în care alocarea de grant s-a făcut pornind de la grila cu 8 criterii. Indicele de sărăcie etichetat cu GRILĂ reprezintă o concatenare a celor doua normalizări. Dacă din același sat au fost formulate mai multe cereri de grant la Fond, am luat numărul de criterii satisfăcute de proiectul evaluat la teren, nu numai în birou .

În zonele de câmpie locuințele se fac, în proporție mult mai mare decât la munte, din chirpici și paiantă, materiale care aduc cu ele, în bună măsură, condiții de igienă mai proaste.

Electricizarea mai extinsă la câmpie decât la munte favorizează un grad sporit de sărăcie în zonele montane. Practic, GRILA neglijează calitatea locuinței ca semn de dezvoltare – sărăcie comunitară.

Dacă se controlează¹¹ prin procedee statistice specifice, ponderea locuințelor electrificate și ponderea locuințelor din pământ, atunci corelația aberantă dintre GRILĂ și ponderea terenului arabil dispare, devine nesemnificativă. Altfel spus, pentru localități care au același grad de electrificare și aceeași pondere de locuințe din pământ, nu se mai înregistrează un număr mai redus de sate care satisfac criteriile de sărăcie FRDS.

Sărăcia ca lipsă de capital comunitar

Discuția de până aici relevă faptul că, în literatura românească de specialitate și în practica de intervenție comunitară sunt folosite două măsuri. Una, cea de tip GRILA, este bazată prioritar pe înregistrarea distanțelor și a accesului la serviciile publice majore pentru reproducția socială – școala, dispensarul sau spitalul și la cele de comunicare și transport. Cealaltă de tip indice sintetic, LEVEL98, încearcă să integreze într-o măsură unică, după un algoritm acreditat în domeniu, informație legată de principalele forme ale capitalului comunitar – uman, material, demografic și simbolic.

Există și un al treilea tip de măsurare care pun accentul pe ce se

întâmplă la nivelul gospodăriei, operează în special cu agregări ale ratelor de sărăcie calculate pe baza cheltuielilor de consum în cadrul gospodăriei¹². Este o abordare cu mare potențial de cunoaștere, limitată însă puternic de faptul că, pe de o parte pierde componentele de consum de bunuri publice, esențiale în definirea sărăciei comunitare, și, pe de altă parte, este foarte costisitoare.

Aplicarea ei presupune date la nivelul unor eșantioane de gospodării reprezentative pentru comunitatea de referință¹³.

Pentru discuția de față cred că este utilă să detaliem referirile la relația dintre cele două măsuri disponibile - număr de criterii de sărăcie satisfăcute de satele care au formulat cereri la FRDS și indicele capitalului comunitar. Indicele respectiv are șase componente referitoare la capitalul uman, calitatea locuinței, potențialul demografic al satului, gradul de tradiționalism manifest prin comportamente de reproducere a populației, gradul de izolare a satului și nivelul de dezvoltare a comunei în care se află satul.

Dintre cele șase componente ale indicelui de capital comunitar, trei corelează semnificativ cu indicele de sărăcie dat de GRILA (Tabel 4).

Am rulat același model cu includerea ponderii de teren arabil din

¹² Vezi, spre exemplu, Cornelia Mihaela Teșliuc, Lucian Pop, Emil Teșliuc, *Sărăcia și sistemul de protecție socială*, Iași: POLIROM, 2001.

¹³ Am încercat promovarea unei astfel de abordări pornind de la consumul pe gospodărie la nivelul comunei dar integrând informația respectivă cu cea referitoare la emigrare și fertilitate. Indicele sărăciei comunitare astfel obținut și calculat pentru 242 de comune s-a dovedit a fi puternic corelat cu indicatorii ai ocupării populației și ai stocului de educație comunitară. (vezi tabel 3.4 în Constantin Chirca and Emil Daniel Teșliuc (coord) M.Campeanu, D.Gheorghe, R.Hallus, F. Panduru, M.A.Pop, D. Sandu, *From Rural Poverty to Rural Development*, WB, NCS, 1999, p.55.

¹¹ Coeficient de corelație parțială, folosind ca variabile de control ponderea locuințelor din chirpici și paiantă și ponderea locuințelor electrificate.

total teren agricol al satului pe două subeșantioane diferite – cel cu sate selectate pornind de la 10 criterii și cel cu sate unde s-a aplicat grila de 8 criterii. În primul caz, noul predictor a apărut ca fiind semnificativ pentru variația GRILEI, satele cu număr mare de criterii satisfăcute apărând preponderent în zonele de deal și munte, situație puțin credibilă. Pe subeșantionul cu sate selectate în baza grilei de 8 criterii, localizarea satului la munte sau la câmpie nu mai influențează semnificativ valorile GRILEI. Rezultă ca varianta II de grilă este mai bună, din punctul de vedere al asigurării comparabilității deciziilor de eligibilitate a satelor, decât varianta I. „Mai bună” nu înseamnă, evident, „bună”.

Numărul de criterii de sărăcie pe care un sat le satisface este cu atât mai mare cu cât satul este mai izolat, dispune de un capital uman mai redus și are un potențial demografic mai scăzut. Absența

unei corelații semnificative între GRILĂ și nivelul de dezvoltare a comunei nu este

problematică în condițiile în care variațiile de dezvoltare în cadrul aceleiași comune pot fi foarte mari iar GRILA include numai informație despre satul de referință nu și despre comuna din care acesta face parte.

Surprinde însă absența unei legături semnificative între indicele derivat din GRILA și calitatea locuințelor din sat. Aceasta din urmă a fost măsurată prin agregarea cifrelor referitoare la procente de locuințe care erau electrificate, aveau apă curentă și (cu scalare inversă) erau construite din chirpici și paiantă în 1992, la data ultimului recensământ. Constatare reflectă, în fapt, modul de construcție a GRILEI, fără includerea unor criterii referitoare la calitatea clădirilor de locuit.

Tabelul 4. Predicția sărăciei evaluată prin grila de criterii

Predictori ¹⁴	B	Beta	Nivel de semnificație
Constanta	-0,11		0,00
Gradul de izolare a satului ISOLATION	0,11	0,11	0,00
Capitalul uman comunitar UMANVIL	-0,10	-0,09	0,02
Potențial demografic	-0,18	-0,16	0,00
Tradiționalismul demografic	0,02	0,02	0,52
Calitatea locuințelor	0,06	0,06	0,07
Nivel de dezvoltare a comunei UPDATING	-0,02	-0,02	0,62
R ²	0,06		

Model de regresie multiplă având ca variabila dependentă -GRILĂ (numărul de criterii de sărăcie satisfăcute de 1240 sate cu cerere de grant la FRDS).

¹⁴ Pentru definierea de detaliu a predictorilor vezi Dumitru Sandu, op.cit, 1999.

Sărăcie comunitară și familială corelate dar ireductibile

Limitele acțiunilor FRDS în combaterea sărăciei rurale sunt date nu numai de restricțiile de fonduri disponibile pentru granturi (minore în raport cu amploarea fenomenului) dar și de faptul că sărăcia comunitară pe care acțiunile sale o țintesc este altceva decât sărăcia la nivel de familie, gospodărie sau persoană. Acțiuni care vizează reducerea sărăciei comunitare nu pot avea decât un efect limitat, relativ redus, asupra diminuării sărăciei la nivel de gospodărie. Argumentele în favoarea acestei aserțiuni derivă din rezultatele analizei de detaliu referitoare la relația între sărăcia/dezvoltarea comunitară și bunăstarea/sărăcia la nivel de gospodărie.

Datele disponibile existente (Tabel 5) susțin clar concluzia că nivelul comunitar al sărăciei este un factor semnificativ de condiționare a sărăciei la nivel de gospodărie dar, în același timp, indică faptul că dependența respectivă este slabă: consumul de bunuri alimentare și nealimentare la nivel de gospodărie rurală (vezi Tabel 5 pentru modul de calcul) este determinat în primul rând de sursa de venit și în al doilea rând de stocul de educație din gospodărie. Nivelul general al consumului de bunuri alimentare și nealimentare este mai mare în gospodăriile care trăiesc în principal din salarii și care dispun de un stoc de educație relativ ridicat.

Factorii comunitari ai sărăciei la nivel de gospodărie acționează asupra consumului familial atât prin intermediul celor care țin de structura socio-demografică a gospodăriei cât și prin intermediul altor factori nespecificați în model. Dezvoltarea satului pare să aibă consecințe în mai mare măsură asupra consumului

alimentar decât asupra celui nealimentar. Sărăcia comunitară la nivel de bunuri publice favorizează semnificativ sărăcia la nivelul consumului alimentar din gospodărie, a celui dependent de resursele financiare în mod special.

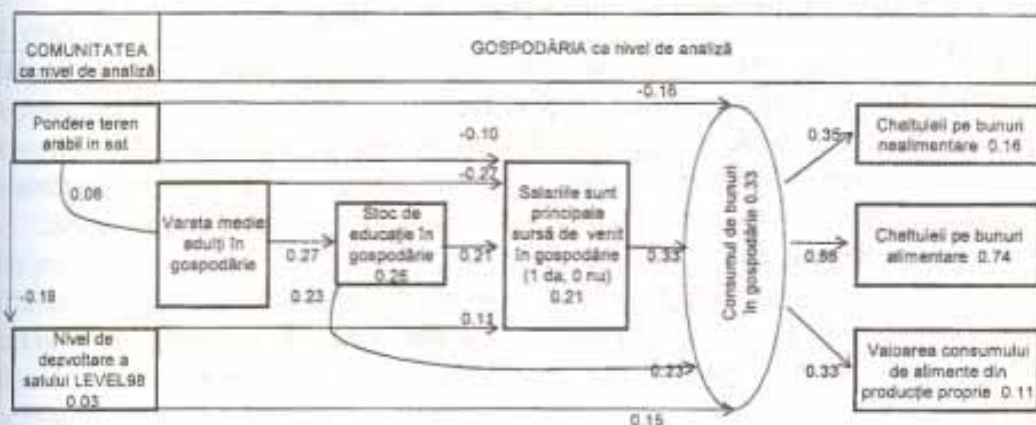
Constatarea este în concordanță cu concluzii anterioare bazate pe măsurători parțiale ale nivelului de dezvoltare comunitară. Într-un model path în care variabila dependentă este consumul la nivel de gospodărie (variabilă latentă estimată prin „venit” și „bunuri moderne de folosință îndelungată”) s-a înregistrat o influență directă, pozitivă asupra respectivei variabile din partea gradului de accesibilitate a comunei în raport cu orașul cel mai apropiat¹⁵. Altfel spus, comunele mai sărace apar ca fiind caracterizate prin grad sporit de izolare în contextul urban regional.

Similar, s-a constatat că cheltuielile pentru consum sunt mai reduse în gospodăriile din comunele depărtate de oraș, cu nivel ridicat al mortalității infantile¹⁶. Noua analiză introdusă prin figura 1 din acest material face relația respectivă mai evidentă, fiind vorba de o primă măsurare a legăturii dintre indicele dezvoltării la nivel de sat și o estimare a consumului în gospodărie.

Satele de câmpie se regăsesc și în modelul din figura 1, în concordanță cu constatările relevate în Tabelul 3, cu aceeași caracteristică a unui nivel de dezvoltare comunitară mai redus decât cele de munte.

¹⁵ Dumitru Sandu Community and regional poverty in regional Romania, *Romanian Journal of Sociology*, vol. X/1999, p.129.

¹⁶ Constantin Chircă and Emil Teșliuc (coord.) Mariana Câmpeanu, Doina Gheorghe, Radu Halus, Filofteia Panduru, Marius Pop, Dumitru Sandu, (1999) *From Rural Poverty to Rural Development*, World Bank, National Commission of Statistics, p.49; Dumitru Sandu, (1999b), *Spațiul social al tranziției*, Iași: POLIROM, 191.

Figura 1. Dezvoltare locală și consum de bunuri la nivelul gospodăriei rurale

Modelul path prezentat este adecvat datelor: matricea de covariație asociată modelului nu diferă semnificativ de matricea de covariație empirică ($p=0.06$ pentru o valoare a lui chi pătrat de 19.13 și 11 grade de libertate). Alte valori sintetice indicând același grad ridicat de adecvare a modelului: RMSEA= 0.029, p for test of close fit=0.944, AGFI=0.982. Pe arcele de graf orientate sunt trecuți coeficienți de regresie parțială standardizați. În interiorul blocurilor care marchează variabilele dependente sunt toți coeficienții de regresie multiplă. Toți coeficienții path sunt semnificativ diferiți de 0 pentru $p=0.05$. Pentru simplificare nu am mai figurat în model termenii eroare și covariațiile între aceștia din urmă. În modelul teoretic am admis covariații între termenii eroare pentru „stoc de educație –cheltuieli pentru bunuri nealimentare” și „cheltuieli pentru bunuri nealimentare-consum de alimente din producție proprie”. Estimare prin metoda verosimilității maxime pe un număr de 866 cazuri (fără valori lipsă) din totalul celor 976 existente în subșantionul rural al Barometrului de Opinie Publică FSD, etapa mai 2002.

În plus rezultă că și consumul la nivel de gospodărie de câmpie este mai redus decât în cazul gospodăriilor de munte. Se obține în acest ultim caz o evidență empirică semnificativă pentru faptul că relieful contează pentru sărăcie/dezvoltare. Și contează nu numai la nivel comunitar ci și gospodăresc. Atât satele cât și gospodăriile localizate la câmpie sunt, tendențial, mai sărace decât cele de la munte. Faptul este unul de lungă durată. Cea mai clară evidențiere a sa pentru perioada interbelică o datorăm lui Anton Golopenția¹⁷. Relația între relief și bunăstarea gospodăriei rurale este însă una complexă care merită detalieri, specificări.

Nu toți indicatorii de bunăstare înregistrează valori mai reduse pentru gospodăriile de câmpie comparate cu cele de munte. Numai consumul de bunuri alimentare obținute prin cumpărare este mai redus în primul față de cel de-al doilea caz. În rest, munte, deal și câmpie nu par să difere semnificativ sub aspectul consumului de bunuri agricole din producție proprie și de bunuri nealimentare (Figura 1).

Constatarea trimite spre formularea ipotezei interpretative a existenței a două tipuri de influențe ale reliefului asupra sărăciei la nivel de gospodărie rurală. În primul rând sunt cele asociate cu structura socio-demografică a satelor funcție de forma de relief.

¹⁷ Anton Golopenția, (1936) Gradul de modernizare al regiunilor rurale ale României, *Sociologie Românească* și în Anton Golopenția (2000) *Opere complete, vol. II. Statistică, demografie și geopolitică*, Editura Enciclopedică, p.285.

Caseta 2. Modul de măsurare a consumului la nivel de gospodărie rurală

Sondajul BOP-FSD din mai 2002 conține întrebări referitoare la măsurarea consumului alimentar și nealimentar din gospodărie:

„CHEL. Cam câți bani s-au cheltuit în total, în luna trecută în gospodăria Dvs.?”

„CONSAL. Dar pentru produsele alimentare pe care le-ați cumpărat în gospodărie în luna trecută (alimente, băuturi inclusiv alimentație publică, cafea, țigări, suc), cu aproximație, câți bani s-au plătit?”

„AUTOCONS. În luna trecută produsele obținute în gospodăria Dvs. sau primite (de la rude, prieteni, etc.) au asigurat din consumul gospodăriei ...? (1 nu este cazul, 2 cam un sfert, 3 cam o jumătate, 4 cam trei sferturi, 5 tot consumul).”

Consumului total alimentar (CALIMENT) din gospodărie este dat de consumul alimentar al produselor cumpărate (CALIMFIN) și al celor produse în gospodăria proprie (CALIMNAT):

$$\text{CALIMENT} = \text{CALIMFIN} + \text{CALIMNAT} \quad (1)$$

Am obținut o rată a consumului alimentar bazat pe producția din gospodăria proprie prin recodificarea (sintaxă în SPSS):

```
RECODE AUTOCONS (1=0) (2=0.25) (3=0.5) (4=0.75) (5=1) INTO
RAUTOCON.
```

Din ecuația (1) a rezultat:

$$1 = (\text{CALIMFIN} / \text{CALIMENT}) + \text{RAUTOCON} \quad (2)$$

Și, din (2) am determinat formula de calcul și sintaxa pentru CALIMNAT și pentru cheltuielile nealimentare (CNEALIM):

```
COMPUTE CALIMENT=CONSAL/(1-RAUTOCON).
```

```
IF (RAUTOCON=1) CALIMENT=CONSAL.
```

```
COMPUTE CALIMNAT=CALIMENT-CONSAL. (3)
```

```
COMPUTE CALIMFIN=CONSAL.
```

```
COMPUTE CNEALIM=CHEL-CALIMFIN.
```

A rezultat ca aproximativ 35% din totalul consumului alimentar din rural este acoperit prin producție din gospodăria proprie. Ponderea pare să fie serios subestimată dacă o comparăm cu cea obținute din cifrele oficiale: datele din „Ancheta integrată în gospodării” indică, pentru perioada iulie 1998- iunie 1999, o pondere a autoconsumului în total consum alimentar pentru gospodăriile din rural de nivelul 66%¹⁸. Diferențele au surse multiple legate de perioada de estimare :anul întreg în cazul AIG și luna aprilie în cazul sondajului BOP, lună cu pondere redusă a autoconsumului; erorile de estimare mai mari în cazul BOP decât pentru AIG. Subestimarea afectează evaluarea nivelului autoconsumului. Toate calcule de tip multivariat cu datele sondajului din mai 2002 își mențin valabilitatea. Estimările de nivel sunt slabe dar cele de relații par să fie bune.

¹⁸ Comisia națională pentru Statistică, (2000) *Aspecte privind calitatea vieții populației în perioada iulie 1998- iunie 1999*, p.53, tabelul 15.

Structurile de populație favorabile dezvoltării – cu ponderi ridicate de capital uman, tineri, populație ocupată în sectoare neagricole, sector privat etc. – sunt prezente în mai mare măsură în satele de deal și munte decât în cele de câmpie. De ce este așa constituie o altă problemă care merită să fie tratată în perspectivă istorică și sociologică¹⁹. Dincolo de diferențele de structură socio-demografică, satele de munte și câmpie diferă însă și prin alte aspecte asociate cu modelele culturale locale, intensitatea fluxurilor de comunicare și oportunitățile de a obține veniturile. Toți acești factori ar trebui avuți în vedere pentru explicarea diferențierii de consum alimentar, remanentă după controlarea variabilelor de compoziție socio-demografică. Există argumente²⁰ care susțin ipoteza ca dintre cele trei categorii de factori anterior menționați cel mai mult contează diferențierea oportunităților de venituri (mai mare în condiții de deal-munte decât de câmpie).

Surprinzător este faptul că autoconsumul nu este mai mare la câmpie față de deal sau munte. Explicația ar putea fi dată de faptul că, în pofida suprafețelor agricole mai mari la câmpie decât la deal sau la munte, producția agricolă nu este semnificativ mai mare în gospodăriile familiale și, în plus, în structura autoconsumului ponderea majoritară o dețin produsele animale și nu cele vegetale.

Autoconsumul este mai ridicat în gospodăriile cu număr mare de animale și cu număr mare de adulți ocupați în sectoare salariale. Altfel spus volumul autoconsumului este mai mare pentru gospodăriile înstărite din satele relativ dezvoltate. Nu contează localizarea la munte sau la câmpie și nici suprafața de teren agricol în proprietate sau în folosință. Nesemnificativă sub aspect statistic este și influența structurii socio-demografice a gospodăriei sub aspectul educației și vârstei.

Imagine anterior obținută este în bună măsură în discordanță cu cea publică. Aceasta din urmă pare să sugereze că autoconsumul este mai puternic în gospodăriile sărace din satele sărace. O altă fațetă a autoconsumului este mai apropiată de imaginea respectivă. Anume, cea referitoare nu la volumul ci la ponderea autoconsumului în cadrul consumului alimentar total.

Dar și aici apropierea de imaginea dată de simțul comun este numai parțială: ponderea autoconsumului în consumul alimentar total tinde să fie mai mare în gospodăriile cu număr mare de animale din satele sărace de câmpie. Contează, deci, sărăcia satului și nu cea a gospodăriei proprii.

Influența nivelului de educație este puternic diferențiată funcție de tipul de consum: nu se regăsește în profilul causal al consumului de bunuri alimentare provenite din producția agricolă proprie, este de nivel mediu pentru consumul de bunuri alimentare cumpărate și maxim pentru bunurile cumpărate nealimentare (Tabel 5).

¹⁹ Golopenția (2000).

²⁰ Introducerea variabilei „nivel al veniturilor pe persoană în gospodărie” în modelul de regresie multiplă nu anulează dar reduce valoarea coeficientului de regresie a formei de relief asupra consumului de produse alimentare cumpărate. Altfel, relația „formă de relief – consum alimentar prin cumpărare de bunuri” este extrem de rezistentă și se menține ca fiind semnificativă statistic chiar în condițiile în care în model se introduc predictorii foarte diferiți referitori la sursele de venit, consumul cultural, regiunea istorică etc.

Tabelul 5. Predictorii ai bunăstării la nivel de gospodărie rurală

Predictori	Variabilă dependentă în modelul de regresie multiplă							
	Consum alimente cumpărate		Consum alimente produse în gospodăria proprie		Consum bunuri nealimentare		Gradul de dotare a gospodăriei cu bunuri moderne*	
	B	p	B	p	B	p	B	p
Constanta	256,73	0,58	-483,55	0,33	-1395,06	0,03	-1,80	0,00
Număr persoane de 18 și 18+ ani	221,77	0,00	107,59	0,02	27,27	0,65	0,08	0,00
Număr copii de sub 16 ani în gospodărie	-47,00	0,39	22,30	0,71	12,50	0,87	-0,03	0,42
Stoc educație în gospodărie	74,88	0,00	46,96	0,06	191,97	0,00	0,13	0,00
Vârsta medie a adulților din gospodărie	1,76	0,73	5,22	0,35	12,69	0,08	0,00	0,33
Salariile sunt principala sursă de venit în gospodărie (1 da, 0 nu)	685,36	0,00	306,52	0,02	789,99	0,00	0,41	0,00
Ha teren agricol în proprietate sau folosință	13,66	0,48	16,45	0,43	-3,55	0,90	0,02	0,05
Totalul animalelor din gospodărie (echivalent vită mare UVM)	-16,55	0,44	53,91	0,02	199,82	0,00	0,03	0,01
Pondere arabil în agricol sat sau oraș	-8,43	0,00	-1,10	0,57	-3,85	0,13	0,00	0,55
Indice dezvoltare sat LEVEL98	164,67	0,00	116,90	0,05	-77,74	0,31	0,19	0,00
R2		0,25	0,08		0,21		0,33	

Sursa de date: BOP-FSD, mai 2002, subșantion rural 976 cazuri. Valorile umbrite marchează coeficienți de regresie parțială nestandardizați nesemnificativ diferiți de 0 pentru $p=0.05$. * Indice construit ca scor factorial din indicatori referitori la posesie (1 da, 0 nu) de autoturism, televizor color, congelator, mașină de spălat automată, telefon mobil ($KMO=0.80$; grupare unifactorială cu valoare proprie a factorului de 48%). Nu am mai inclus în tabel modelul în care sunt menținuți aceiași predictorii dar variabilă dependentă este ponderea autoconsumului în consumul alimentar total al gospodăriei. În acest caz singurii predictorii cu valori b semnificativ diferite de 0 pentru $p=0.05$ sunt UVM (relație pozitivă), dezvoltarea satului (relație negativă) și ponderea terenului arabil din total agricol la nivel de sat (relație pozitivă). $R2=0.15$

În măsura în care sursa principală de venit în gospodăriile sunt salariile, din sector de stat sau privat, consumul de toate tipurile – alimentar din surse de piață, alimentar din autoconsum sau nealimentar – tinde să fie de nivel mai ridicat. Este încă o constatare în favoarea ideii că sărăcia rurală nu se reduce, pe termen scurt, prin agricultură ci prin promovarea oportunităților de câștig salarial, în sat sau în oraș.

În concluzie, structurile socio-demografice și cele de oportunități de obținere a veniturilor au diferențieri mari între sate funcție de localizarea lor geografică. Nu localizarea în sine aduce

decalajele de consum alimentar de pe piață ci structurile menționate ca fiind asociate respectivelor tipuri de localizări. Problema nu este încă elucidată. Cercetări suplimentare sunt necesare pentru a identifica în mai mare măsură factorii care leagă relieful de structura și nivelul consumului.

Nivelul și ponderea autoconsumului în consumul alimentar au profiluri cauzale diferite. Nivelurile cele mai ridicate ale autoconsumului se întâlnesc la gospodăriile înstărite din satele bogate iar ponderile cele mai ridicate în satele sărace de câmpie.

Concluzii

Grila de identificare a satelor sărace propusă și folosită în metodologia FRDS de acordare a granturilor este un instrument de măsură valid în bună măsură și eficient în sens practic. Satele selectate în baza GRILEI sunt realmente mai sărace decât cele care nu au beneficiat de granturi FRDS. Numărul de criterii de sărăcie înregistrate prin grilă tinde să fie mai mare pentru satele mici, depărtate de orașe, cu statut periferic în cadrul comunelor și depărtate de drumurile moderne sau de capitalele de județ. GRILA funcționează foarte bine în identificarea sărăciei comunitare ca „joc” social subtil al distanțelor dintre localități, dintre localități și căile de comunicare moderne. Dacă la aceasta adăugăm și faptul că aplicarea ei este relativ simplă și cu o contribuție directă la formarea unei conștiințe comunitare asupra problemelor de dezvoltare locală, avem imaginea unu instrument care își îndeplinește, în bună măsură rolul pentru care a fost creat.

În pofida acestor performanțe, GRILA se dovedește un instrument slab pentru măsurarea corectă a sărăciei comunitare în condiții de relief diferite. Ea indică, în mod eronat, o mai bună situație de dezvoltare, deci mai puțină sărăcie, în zonele rurale de câmpie. Realitatea pare să fie de cu totul altă natură: satele de câmpie sunt mai sărace prin locuințele mai proaste pe care le au, prin stocul redus de educație și prin nivelul redus al veniturilor asociat cu ocuparea preponderentă în agricultură.

Din aceasta insuficiență a GRILEI derivă în mod direct și dificultățile pe care Fondul le are de a obține mai multe cereri de proiecte din satele de câmpie, din cele din câmpia Română în mod particular. În plus este de semnalat că satele de câmpie sunt tendențial mai mari decât cele de munte/deal și, mai reduse ca număr pe unitate de suprafață, factori geografici de acest gen contribuie nemijlocit la apariția unui număr mai mic

de sate eligibile pentru granturi FRDS din zonele de câmpie.

Varianta II a grilei FRDS pare să fie mai bună în sensul că rezultatele aplicării ei nu mai depind atât de mult, precum în cazul grilei de tip I, de forma de relief asociată cu localizarea satului.

Odată identificată cu mai mare precizia natura limitelor pe care le are GRILA, soluționarea problemelor care îi sunt asociate poate fi identificată într-un spațiu de posibile corecții metodologice: adăugarea criteriului „pondere de locuințe din paiantă sau chirpici în localitate, dincolo de ...% în setul criteriilor de sărăcie (adoptarea acestei soluții nu rezolvă însă integral deficiențele GRILEI, incapacitatea ei de a diferenția corect între sărăcia de munte și cea de câmpie) reducerea numărului de criterii de sărăcie de la trei la două pentru satele care sunt situate în zone de câmpie (cu mai mult de x% teren arabil din total teren agricol); includerea criteriului precalculat dat de valorile indicelui LEVEL98, bazat pe nivelul capitalului comunitar și pe o metodă elaborată de agregare (satul face parte din setul celor 20% comunități rurale de maximă sărăcie, conform indicelui respectiv) în setul de criterii cu care operează GRILA; înlocuirea măsurării simple GRILA prin numărare de criterii de sărăcie cu măsura bazată pe capitalul comunitar LEVEL98; optimizarea modului de orientare a facilității FRDS prin renunțarea la criteriul „județ sărac”, oricum neoperant în practica de până acum a Fondului, în favoarea criteriului „sat cu probabilitate mare de sărăcie”. În fișierul COMREG anterior menționat este calculat indicele de dezvoltare/sărăcie pentru fiecare dintre satele țării. Pornind de aici se poate identifica în mod precis care sunt cele 10% sau 20% sate de maximă probabilitate de sărăcie comunitară.

Pentru fiecare dintre soluțiile propuse există avantaje și dezavantaje, ușor de identificat. Obiectivul materialului meu a fost acela de a compara cele două tipuri de măsurători pentru sărăcia comunitară rurală și de a evidenția valențele lor complementare, limitele lor specifice. Discuțiile de detaliu asupra soluției de adoptat își află mai bine locul la nivelul FRDS, în conexiune cu tipul de politică socială pe care unitatea îl proiectează și reproiectează continuu. Este o întrebare dacă soluția optimă nu ar putea să fie una de tip combinatoric (integrarea variantelor 1 și 3, spre exemplu).

În seria problemelor metodologice a căror rezolvare ar putea contribui la sporirea eficienței social a Fondului așa menționat, în final, și pe cea referitoare la necesitatea de a corela dimensiunea granturilor cu mărimea comunităților. Este evident că problematica și logica socială sunt în foarte mare măsură diferite de la un sat de 20 persoane la unul de 700.

Analiza relației dintre sărăcia comunitară și ce la nivel de gospodărie rurală este relevantă în primul rând pentru limitele acțiunilor FRDS în combaterea sărăciei. Consumul la nivel de gospodărie este dependent de gradul de dezvoltare a satului dar, în mai mare măsură de structura socio-demografică și de ocupare a membrilor gospodăriei. Consumul alimentar și nealimentar este mai mare în gospodăriile cu stoc mare de capital uman și cu venituri care provin majoritar din sectoarele salariale, localizate în sate dezvoltate din zonele de deal și de munte. În condițiile unei dependențe slabe a consumului gospodăresc de dezvoltarea comunitară este de așteptat ca efectele acțiunilor FRDS asupra consumului la nivel de gospodărie să fie lente, pe durate mari de timp. Desigur, consumul de bunuri sau servicii comunitare este

sensibil și imediat îmbunătățit prin absorbția granturilor FRDS. Consumul privat și cel public au însă dinamici și regularități diferite.

Analiza consumului privat la nivel de gospodărie relevă importante diferențieri în profilul causal al acestui tip de consum. Nivelul autoconsumului bazat pe producția agricolă proprie tinde să fie mai mare pentru gospodăriile înstărite, crescătoare de animale din satele dezvoltate. În schimb, ponderea pe care o are autoconsumul în totalul consumului

alimentar tinde să fie mai mare în gospodăriile care cresc un număr mare de animale și sunt localizate în satele sărace de câmpie.

Consumul alimentară bazat pe cumpărarea bunurilor este ridicat în gospodăriile cu resurse de capital uman și material din satele dezvoltate de deal și munte.

Abstract

The paper is devoted to a comparative analysis of two scales for measuring poverty at village level. The discussion is focused on the grid for poverty measurement in the practice of Romanian Social Development Fund to target poverty alleviation. The analysis points out to the fact that, in the last three years the grid functioned effectively to identification of poor villages and implicitly to the implementation of poverty alleviation at community level. The kind of poverty targeted by the grid is particularly associated with distance items (village location versus commune center, versus nearest town, modernized roads, county chef-lieu etc.). The study assess the grid from the point of view of measuring village poverty in different geographical areas. Comparing grid measurement of village poverty with another measure based on estimations of different types of capital (human, social, material, vital, cultural) results that the RSDF tool is has a rather poor ability to cope with difference in poverty associated with mountain-plain differences. The final part of the paper makes clear the relations among household poverty, rural community poverty and physical environment. The causal profile for different types of consumptions at the household level are showed to be significantly different and with consequences for development policies.